

semblant que hi hagi parentiu amb l'arrel indoeuropea *PER^w*, que significa 'coure' i 'pair' (gr. *πέττω*, llatí *concoquo* 'jo paeixo' etc.), que en la seva forma sorotàptica *PAKI-* podria donar compte del cat. *pair*, i el substantiu *PAKTI-* 'digestió' (=gr. *πέψις*) s'acostaria a l'it. *paidire*; però com que així hi hauria dificultats formals per explicar les formes italianes, i el significat alpi 'defecar' tampoc s'hi conjuminaria bé, es pot suposar que en els parlars sorotàptics aquest mot es va confondre amb l'arrel indoeuropea que significa 'llançar ventositats, expellir-ne silenciosament', o sigui *PEZD-* (ll. *pēdēre*, *pēditum*, baltoeslav *pezdeti*, gr. *β(σ)δέω*, *πέρδομαι* etc.), i que de la síntesi de *PAKTI-* amb *PAZDI-* resultà *PAZDIRE > *PAIDIRE*, que combinaria els sentits de 'pair' i 'defecar', predominant l'un en uns llocs i l'altre en els altres. □ 1.ª doc.: c. 1275, Llull.

L'origen i explicació del nostre verb *pair* 'digerir, fer la digestió', i dels seus congèneres italians, és una de les qüestions més obscures de la lexicologia i l'etimologia romànica. Els estudiosos italians i alemanys se n'han ocupat durant generacions, i han acabat per declarar-la insoluble;¹ entre nosaltres s'hi han esforçat molta menys gent, però almenys jo me n'he preocupat incessantment durant cinquanta anys (la primera nota que en guardo escrita està datada de 1929). N'he escrit des d'aleshores moltes notes, que omplirien dotzenes de pàgines, sense publicar-ne mai res, perquè sempre acabaven en un carreró sense sortida; he estat recollint-ne dades, i informes que s'hi referien, al llarg de tota la vida. Ara hi veig almenys un raig de llum, que passo a explicar, car em sembla que per aquí està la sortida: que això deu ser, si fa no fa, la solució. Mes ai, la complicada solució!

Comencem per informar de les dades i història del mot en català. Per als estrangers que em lleixin faig constar (per als parlants de la nostra llengua ja no cal dir-ho) que és un mot d'ús absolutament general en la llengua moderna, usual en totes les seves zones dialectals,² i en tots els tons de llenguatge: l'usa des del facultatiu fins a l'ignorant, des de l'intellectual i l'industrial fins al pagès o muntanyenc (aquests no diran *l'estómac* sinó *el paidor*), i així deu haver estat sempre. Apareix ja en grans escriptors dels Ss. XIII, XIV i XV, i el seu ús mai no ha sofert minva ni decaigut. Des del principi apareix també amb l'extensió figurada de 'suportar', com els verbs de totes les llengües del món que signifiquen 'digerir' (es diuen igualment *no pot pair-ho* o *no ho pot digerir*).³ Tant en l'ús propi com en el figurat, el tenim ja en grans clàssics medievals com Llull i Eiximenis.

En una de les primeres obres que escriví Llull després de la seva conversió, *Lo Plant de Nostra Dona*, exclama la Verge en el Calvari, quan veu que deixen el seu fill nu per clavar-lo en creu: «Despullat és mon fill, e tot quant ha li par: / cell qui és ver Senyor de terra e de mar, / no ha un petit drap de què-s pusca abrigar! / --- / ab pauc no pert lo seny, e-l cor vol esclatar / --- / car eu no *pairia* l'escarn que-us veig far!» (XIII, v. 11, ed. Rosselló, p. 138).

Francesc Eiximenis va usar-lo diverses vegades en l'obra culminant, *Llibre de les Dones*, una en un dels trossos prosificats, que abans havia escrit en vers en la seva joventut (cito, però, el text transmès en prosa), increpant el qui es casa amb una donzella dolenta: «e quin infern, oh mesquí, / quina mort t'has procurada, / comprada! Guardasses-t'hi! / car aytal peguea com has feyta, aytal l'hauràs a beure e a *pair*, per aventura mentre visques!» (cap. 28, *EntreDL* I, p. 199): això és també figurat, però l'apariament de *beure* amb *pair* ja mostra que Eiximenis pensa precisament en la digestió d'un mal aliment. Hi torna en un altre pasatge del mateix *Llibre de les Dones*: «venc a mala fi Eroses Ascalonita e Domicià emperador, qui per lur supèrbia eren axí incomportables que negú no -ls podia *pair*, e per tal moriren a leğa mort» (cap. 137, A, f° 98v2).

Havia de ser ja un mot familiar quan es traduïrien al català les *VidesR*, en les quals llegim «en qual manera la aurania dels perseguidors és *peÿda* ni a nient tornada» (P, 170r2, n. 5), traduint *frustrata est*.⁴ Tenim, encara, el participi *pahit* en el *Torcimany* d'Aversó, c. l'a. 1390 (§ 1588.34). En total, doncs, apareix ja cinc vegades en els Ss. XIII i XIV.

D'altres cops, en la llengua antiga, no hi ha res de figurat, sinó expressió material de la digestió fisiològica. Amb aquest valor apareix almenys en tres passatges dels *Quesits* d'Albert el Gran, segons l'incunable imprès en català el 1490: quan ens diu, per exemple, tractant del pa sense llevat, que «lo pa alic és molt nociu e duríssim de *payr*» (f° 4); i, d'un ingredient, que «empatxa que tal vianda se *paesca*» (f° 20). *AlcM* cita encara altres dos passatges d'aquesta obra.

El nostre diccionari més antic, el de Fra G. de Busa, de l'any 1507, registra *pair la vianda* «concoquere cibum», i *paiment de vianda* traduït *concoctio*; OPou (1575) «*pahir* la borrachès: exhalar, edormir crapulam» (*TbPu.*, 189). El *Libre de la Pesta*, del doctor J. R. Moix, de Girona, imprès el 1587, preceptua «que menje cada hu sols lo que conexerà porà bé *pahir*» (*DAG.*).

Fóra inútil seguir fins al català modern: la demostració està feta que un mot tan constant i popular en la llengua, rebut i manejat com a propi, des dels grans monestirs i els palaus sumptuosos fins a les cabanes dels homes de la pena, no pot ser manllevat d'una altra llengua ni dialecte romànic,⁵ majorment quan no ha existit mai tal cosa en les llengües veïnes; de manera que l'àrea geogràfica del mot cessa abruptament amb les fronteres Nord i Oest de la llengua: amb el Rosselló⁶ (la terra del gran niu sorotàptic dels Ploms d'Arles) i amb Ribagorça (la comarca dels *carants* alpino-sorotàptics de Meià i de l'Estall).

I això ha estat sempre així, car mai res d'això no ha existit, ni tan sols en llengua d'oc ni en castellà. Hi ha una excepció única: va usar-lo un cop el poeta aragonès Antón de Moros (mj. S. xv),⁷ excepció que no fa més que confirmar, car no existint cap altra notícia, antiga ni moderna, que s'hagi usat aquest mot al Baix ni a l'Alt Aragó, és evident que és un catalanisme oca-